

Пузирний В. Ф.,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету

Пророченко В. В.,

студент юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

ADMINISTRATIVE PROCEDURAL LEGAL PERSONALITY: CONCEPT AND ESSENCE

Стаття присвячена науковому аналізу поняття «адміністративна процесуальна правосуб'єктність». Також висвітлено багато наукових підходів до розуміння сутності, змісту та правової природи цього явища. Сформульовано авторське визначення поняття «адміністративна процесуальна правосуб'єктність».

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративна процесуальна правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність.

Стаття посвящена науковому аналізу поняття «административная процессуальная правосубъектность». Также освещено много научных подходов к пониманию сущности, содержания и правовой природы данного явления. Сформулировано авторское определение понятия «административная процессуальная правосубъектность».

Ключевые слова: административное судопроизводство, административная процессуальная правосубъектность, правоспособность, дееспособность, деликтоспособность.

The article is devoted to the scientific analysis of the concept of “administrative procedural personality”. Many scientific approaches to understanding the essence, content and legal nature of this phenomenon. The definition of the concept of “administrative procedural personality” is formulated by the author.

Key words: administrative justice, administrative procedural legal personality, competence, capacity, delictual capacity.

Постановка проблеми. Адміністративний процес є одним із найбільш складних і суперечливих явищ. Це пов'язано з необхідністю розвитку та вдосконалення сфери публічно-правового регулювання, а також проникненням публічно-правових елементів у приватно-правову сферу й навпаки. Важливу роль у забезпеченні законності у сфері адміністративного процесу відіграє дотримання прав, виконання обов'язків і недопущення зловживання правами суб'єктами адміністративно-процесуальних відносин. У зв'язку з цим передусім необхідно з'ясувати поняття та сутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти адміністративно-процесуальної правосуб'єктності досліджували такі вчені, як: В.М. Бевзенко, Т.О. Гуржій, М.В. Джафарова, Ю.В. Дем'янчук, І.В. Ковбас, О.В. Кузьменко, О.М. Тадеєва та інші.

Метою статті є визначення поняття, сутності та правової природи адміністративної процесуальної правосуб'єктності.

Виклад основного матеріалу. Однією зі складових частин адміністративно-процесуальних правовідносин є вивчення питання про правовий статус суб'єктів цих відносин, вивчення обсягу їхньої правосуб'єктності.

Ю.С. Шемшученко визначає «правосуб'єктність» як: здатність фізичних і юридичних осіб у встановленому порядку бути суб'єктами права, тобто носі-

ями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Правосуб'єктність фізичних осіб складається з їхньої правоздатності й дієздатності. У певних випадках правосуб'єктність включає також деліктоздатність. У юридичних осіб ця здатність виявляється в їхній компетенції, сукупності прав і обов'язків, які надаються їм для виконання та реалізації відповідних функцій. До видів індивідуальної правосуб'єктності належать: 1) загальна – здатність особи бути учасником правових відносин взагалі; 2) галузева – здатність особи бути учасником відносин, які регулюються нормами тієї чи іншої галузі права; 3) спеціальна – здатність суб'єкта бути учасником певного кола правовідносин у межах цієї галузі права. Крім того, спеціальна правосуб'єктність має свої різновиди: а) активну правосуб'єктність, якою наділені носії владних повноважень; б) пасивну правосуб'єктність, яка надана підпорядкованим суб'єктам [1, с. 697].

У теорії права правосуб'єктність – це самостійна правова категорія, що існує поряд із правами та обов'язками. Правосуб'єктність відображає правову здатність особи бути носієм прав та обов'язків і являє собою постійне громадянське становище особи, а не спроможність чи здатність володіння правами. Вона є передумовою набуття суб'єктивних прав. При цьому зміст правосуб'єктності розглядається як певний набір суб'єктивних прав кожної особи [2, с. 535–536].

У юридичній літературі були висловлені різні концепції щодо сутності та змісту поняття правосуб'єктності. Одні вчені ототожнювали правосуб'єктність із правоздатністю і визначали її як здатність мати права й обов'язки. Інші розглядали правосуб'єктність як цілісне явище, що складається із правоздатності й дієздатності та характеризується як здатність мати права, обов'язки і здійснювати їх. Також у літературі висловлювались твердження про те, що правосуб'єктність в одних галузях права рівнозначна правоздатності, а в інших вона виступає як праводієздатність. Суперечки і дискусії щодо змісту правосуб'єктності в теорії права, а особливо у галузевих теоріях права так і не припинились [3, с. 62].

Як зазначає М.В. Джафарова, таке юридичне явище, як «правосуб'єктність», застосовується в усіх галузях права, оскільки має не лише теоретичне, але й практичне значення. Ця правова категорія не лише вказує на склад осіб, які можуть у тому чи іншому разі вважатися суб'єктами права, а також дає змогу останнім отримувати перелік законодавчо закріплених прав та обов'язків, відображає їхні правові можливості в певних правових відносинах [4, с. 33]. З цією думкою важко не погодитись, оскільки зазначена категорія є невід'ємним складником, що притаманний учасникам (суб'єктам) адміністративно-процесуальних правовідносин.

Правосуб'єктністю володіють усі без винятку учасники адміністративного процесу, проте в кожного суб'єкта правосуб'єктність суворо індивідуальна. До адміністративно-процесуальної правосуб'єктності слід відносити не тільки можливість бути учасником відповідних правовідносин, але й інші права та обов'язки, надані законом.

Зміст правосуб'єктності полягає в тому, що ця категорія характеризує властивості суб'єкта права. Такі особливості суб'єкт права отримує з огляду на сферу правового регулювання, що дає змогу говорити про галузевий склад правосуб'єктності. Відповідно, адміністративна правосуб'єктність як атрибут суб'єкта адміністративного процесу має структурно складний зміст.

І.В. Ковбас вважає, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність також закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав та обов'язків, конкретизуючи тим самим коло правовідносин, що виникає на основі адміністративної процесуальної правосуб'єктності. Наявність адміністративної процесуальної правосуб'єктності дає змогу учасникам адміністративного процесу використовувати процесуальні права та обов'язки, закріплені в законодавстві, для досягнення тих цілей, що стоять перед ними для вступу в процес [5, с. 77]. Ми підтримуємо наведену думку, оскільки вважаємо, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність справді виникає в межах певних правовідносин. Відсутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності є перешкодою, яка унеможливує вступ у відповідні правовідносини та реалізацію в їхніх межах своїх прав, свобод та законних інтересів.

Свою чергою Ю.В. Дем'янчук зазначає, що зміст правосуб'єктності полягає в тому, що ця кате-

горія характеризує властивості суб'єкта права. Такі властивості суб'єкт права отримує з огляду на галузеве правове регулювання, що дає змогу стверджувати про галузевий зміст правосуб'єктності. Отже, адміністративна процесуальна правосуб'єктність як атрибут суб'єкта адміністративного процесу припускає загальні передумови правоволодіння, а також правоволодіння в системі всіх правових інститутів цієї галузі права й має відповідно структурно складний зміст. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність – це специфічна особливість учасників адміністративного процесу, що визначає їхню можливість бути носіями прав та обов'язків і можливість вступати в адміністративні процесуальні правовідносини. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність також закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав та обов'язків, конкретизуючи тим самим коло правовідносин, що виникають на основі адміністративної процесуальної правосуб'єктності [6, с. 101].

О.М. Тадеєва наголошує, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність є передумовою виникнення процесуальних правовідносин та розкриває правовий статус суб'єктів процесуальної діяльності. Кожен учасник адміністративного процесу має бути наділений адміністративно процесуальною правосуб'єктністю, яка є сукупністю адміністративної процесуальної правоздатності, адміністративної процесуальної дієздатності та адміністративних процесуальних прав та обов'язків [7, с. 111].

Елементами системи адміністративно-процесуальної правосуб'єктності є адміністративно-процесуальна правоздатність, адміністративно-процесуальна дієздатність, а також конкретні адміністративно-процесуальні права та обов'язки. Таким чином, адміністративно-процесуальна правосуб'єктність закріплює правове становище суб'єктів адміністративного процесу. Її структура проявляється в тому, що всі її елементи становлять органічну єдність і функціональний зв'язок. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність визначає можливість суб'єкта права мати процесуальні права та обов'язки і є юридичним засобом для отримання інших прав і обов'язків, спрямованих на здійснення процесуальних функцій суб'єктів процесуальної діяльності.

Адміністративна процесуальна правоздатність виникає у громадян з моменту їх народження і припиняється зі смертю. В юридичних осіб вона виникає з моменту їхнього створення та припиняється з їхньою ліквідацією. Для участі в адміністративному процесі, крім загальної адміністративної процесуальної правоздатності, необхідно є також наявність конкретної адміністративної процесуальної правоздатності, тобто у цій конкретній справі [8, с. 116].

Для того щоб мати можливість особисто брати участь у розгляді адміністративної справи, не досить мати виключно адміністративну процесуальну правоздатність.

Стосовно адміністративно-процесуальної дієздатності, то вона в структурі правосуб'єктності

є способом особи своїми діями набувати адміністративно-процесуальні права та здійснювати адміністративно-процесуальні обов'язки. Вона належить фізичним особам, які: 1) досягли повноліття; 2) не визнані судом недієздатними. Також вона може належати фізичним особам до досягнення повноліття у спорах щодо публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь [8, с. 117]. Функціональний зв'язок двох названих категорій у структурі адміністративно-процесуальної правосуб'єктності полягає в тому, що адміністративно-процесуальна дієздатність є засобом здійснення адміністративно-процесуальної правоздатності.

Якщо розглядати конкретні адміністративно-процесуальні суб'єктивні права й обов'язки, то їхнє місце в складі адміністративно-процесуальної правосуб'єктності визначається тим, що вони не є виробленими правоздатністю й дієздатністю, а належать суб'єкту права і покладаються на нього відповідно до законодавчих приписів. При цьому галузева правосуб'єктність розглядається як передумова виникнення адміністративних процесуальних правовідносин. Конкретна правосуб'єктність має розглядатися як характеристика правового статусу учасника адміністративного процесу. Галузева й конкретна правосуб'єктність нерозривно пов'язані одна з одною, оскільки особа через галузеву правосуб'єктність стає учасником адміністративних процесуальних правовідносин і, отримуючи такий статус, посідає в процесі конкретне процесуальне місце серед інших осіб, які беруть участь у справі.

Відповідно до положень частини 1 статті 43 Кодексу адміністративного судочинства України здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність) визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами).

Своєю чергою частина 2 цієї статті Кодексу адміністративного судочинства України визначає, що здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність) належить фізичним особам, які досягли повноліття й не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку в спорах щодо публічно-правових відносин,

у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь.

У частині 3 статті 43 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено, що здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність) належить органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їхнім посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам) [9].

Таким чином, положення Кодексу адміністративного судочинства України визначають вичерпний перелік суб'єктів, які є носіями адміністративно-процесуальної правосуб'єктності (адміністративної процесуальної правоздатності та дієздатності). Цей факт має надзвичайно велике значення як для юридичної науки, так і для правозастосовної практики, оскільки невизначеність правових (юридичних) понять, категорій та суб'єктів тих чи інших правовідносин може призвести до різного роду зловживань, їхнього тлумачення на власний розсуд. Результат – порушення прав, свобод та законних інтересів учасників адміністративних процесуальних правовідносин.

Загальна правосуб'єктність є відтворенням принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Також цей вид правосуб'єктності забезпечує змагальність сторін, адже для позивача та відповідача створюється можливість довести власну правоту та спростувати доводи опонента під час розгляду й вирішення адміністративної справи.

Натомість спеціальна правосуб'єктність передбачає конкретно визначений процесуальним законодавством обсяг прав та обов'язків, якими наділяється лише обмежене, чітко визначене коло учасників адміністративної справи [10, с. 15].

Висновки. Таким чином, з огляду на вищевикладене, доходимо висновку, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність – це специфічна особливість учасника адміністративного процесу, яка визначає його можливість бути носієм прав і обов'язків і вступати в адміністративно-процесуальні правовідносини. Крім того, адміністративно-процесуальна правосуб'єктність закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав і обов'язків, конкретизуючи тим самим коло правовідносин, які виникають на основі адміністративно-процесуальної правосуб'єктності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
3. Пундор Ю.О. Про визначення змісту категорії «правосуб'єктність» у теорії права та галузевих теоріях цивільного й господарського права (порівняльно-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 60–63.
4. Джафарова М.В. Структурні елементи адміністративної процесуальної правосуб'єктності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Т. 2. Вип. 2. С. 32–35.

5. Ковбас І.В. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність громадян. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 74–78.
6. Дем'янчук Ю.В. Концепція адміністративної процесуальної правосуб'єктності. *Правова інформатика*. 2014. № 1(41). С. 96–101.
7. Тадеєва О.М. Правосуб'єктність учасників адміністративного процесу у справах щодо публічного майна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Т. 2. С. 108–112.
8. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України : підручник / за ред. О.В. Кузьменко. Київ : Атіка, 2008. 416 с.
9. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
10. Бевзенко В.М. Сутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень. *Адвокат*. 2009. № 2 (101). С. 13–17.